

СУЧАСНІ ДИСКУРСИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

УДК 316.776.23:323 (477.62)

Демчук Р. В.

ГУМАНІТАРНІ СТРАТЕГІЇ «ДОНБАСИЗАЦІЇ» УКРАЇНИ

У дослідженні на прикладі Донбаського регіону проаналізовано феномен регіональної ідентичності, яка моделюється на прорадянській «класовій» ідеології; йдеться про експансію її носіїв, щодо підпорядкування гуманітарного простору України. Політичні та медійні міфи, що є технологічними маніпуляціями, зумовлюють тривалий процес сепарації Донбасу. Нині, зокрема внаслідок російської агресії, щодо майбутнього регіону є повна невизначеність, проте його адаптація у межах України можлива лише за умов деіндустріалізації та деконструкції технологічної/антиукраїнської міфології.

Ключові слова: регіональна ідентичність, політичний міф, Донбас, Україна.

«Всем! Всем! Всем!
Киевское правительство Рады
вторглось в пределы нашей
Донецко-Криворожской Республики».
Звернення Артёма (Ф. Сергєєва)
(«Известия Юга» за 6 квітня 1918 р.)

Нині ми існуємо за доби реальності, що конструюється політичними міфами як технологіями управління колективною свідомістю. Загалом соціальний Логос, що аналізується класичною наукою, – лише острівець посеред океану Міфоса (котрий зумовив саме таку логосну структуру), як це довів Ж. Дюран через теорію «імажинера» (*фр.* l'imaginaire – уявний) – первинної цілокупності, яка притаманна природі sapiens [11, с. 227], що робить поняття «сучасна людина» цілком відносним. А. Лосєв дав влучну характеристику міфів: «Міф – це саме життя... Міф не є ідеальне буття, проте – життєво відчутна і творча, реальність і тілесна... дійсність» [9, с. 40–41]. Міф не лише допомагає здійснити комунікацію із зовнішнім світом, зокрема «...визначальним для міфу є не предмет його повідомлення, а спосіб, у який воно висловлюється; у міфіві є формальні кордони, але немає субстанціональних» [1, с. 265], а й створює людину як таку, бо «людина є штучною істотою, породженою не природою, а самопороджену через культурні

винаходи, такі як ритуали, міфи, магія тощо... які не є теорією світу, а є способом конструювання людини із природної, біологічної сировини» [10, с. 47]. Міф як «машина культури» (М. Мамардашвілі), місток між природою та цивілізацією конструює саму людину через формування її світогляду, внутрішньої «картини світу». Опановуючи внутрішній світ людини, міф маніпулює нею, занурюючи у специфічну міфологічну реальність, котру вона усвідомлює як достовірну. У цьому визначенні функції «священного» й політичного міфу збігаються. Отже, *мета* пропонованого дослідження полягає в аналізі процесу «донбасизації» незалежної України як експансії регіональної ідентичності, зокрема у форматі сучасної міфології; *об'єктом* є Донбаський регіон України, а *предметом* – феномен регіональної ідентичності у його міфологічній інтерпретації.

На думку К. Флада, «у сучасному контексті політичний міф може бути визначений як ідеологічно маркована розповідь про події минулого, сучасного та прогнозованого майбутнього» [20, с. 41]. Як зазначає О. Коляда, «мистецтво створення міфу відбувається двома шляхами: з одного боку, через ампліфікацію (збільшення) й уявну деформацію реальної історії, тобто трансформацію дійового змісту в метаісторичному реєстрі, а з іншого – через перетворення ідеаль-

ного змісту в наративну (оповідальну) структуру» [6]. На зміну архаїчним приходять історичні (діахронні), політичні (синхронні) міфи, що диференціюються на фундаментальні (вкорінені в архетипи колективного несвідомого), технологічні (реактивні, кон'юнктурні) та медійні (імітаційні, псевдоміфи), адже журналістика, на жаль, дотепер залишається «другою найдавнішою професією» [23, с. 400].

Будь-який політичний міф не розвивається абстрактно, він має найтісніші зв'язки з реальністю. Політичний міф покликаний упорядкувати політичну реальність, як чинник інтерпретації дійсності. Більше того, він висвітлює будь-яку реальність шляхом її деформації (приміром, для російської реальності: вчора Україна – друг, сьогодні – ворог; навпаки, Туреччина/США вчора – ворог, сьогодні – друг, а завтра – побачимо), тому він є доступний пересічній свідомості, що робить його ефективним знаряддям політичних маніпуляцій. Як зазначав Е. Касирер, «двадцять століття породило “техніку” міфологічного мислення, що не має аналогів в історії. З цього моменту міфи почали винаходити і виробляти у тому самому сенсі і тими самими методами, як винаходять кулемети та бойові літаки. Та використовують міфи з тією самою метою, що і бойову техніку, – для внутрішньої та зовнішньої війни» [4, с. 158].

У наукових дослідженнях одночасно функціонують терміни «неоміфологізм», «міфореставрація», «вторинна семіотизація», що, як правило, позначають одне й те саме явище – міфопоетику (від грецьк. «міфотворчість») сучасності та ідеологію як пріоритетну сферу її репрезентації. Насамперед, ідеологія виступає як політичний міф (або їхня приватна комбінація) в межах політико-міфологічного простору суспільства, котрий отримав санкцію політичного інституту, або є штучним конструктом дослідника, що позначив як ідеологему певні міфологічні уявлення, які історично циркулювали у свідомості соціуму.

Отже, «однією з форм звернення ідеології до суспільства є міфологеми – історії, розповіді, тлумачення, задані як життєві приклади або суспільні орієнтири. Їхній зв'язок з міфологією є очевидний, і цим міфологеми виявляються вразливими для критичного мислення» [8, с. 67]. Міфотворення як міфореставрація, формуючи символічне, виводить архетипічне з глибин несвідомого на рівень усвідомлення, що оприявлено в ідентифікаційних міфологемах. Дослідники виокремлюють у структурі міфологеми історико-генетичну та актуальну частини. Н. Коновалова визначає смислові рівні міфологеми: «по-перше, вона обернена у минуле, її основу складають традиції..., по-друге, вона відображає сьогодення, реальність сучасної культурної ситуації» [7, с. 210]. Кризо-

ва ситуація трансформації Української державності стала топосферою продукування міфологем як реакції на виклики часу, пошуків засобів культурної адаптації та реабілітації. Міфологізація обумовлює феномени ментальності та ідентичності, адже ментальність стосується самоусвідомлення (менталітет самовираження), а ідентичність – переконання, що ґрунтується на співвіднесенні з раніше усвідомленими образами/моделями [2, с. 10].

Ми б виділили три міфологічні/темпоральні контексти формування ідентичності в Україні: 1) домодерний з акцентуацією етногенеалогічних міфів (зокрема «український сарматизм» із провідною роллю козацтва); 2) модерний із науково-історичними міфами (за провідної ролі національної інтелігенції: публіцистів, письменників, поетів); 3) постмодерний із політичними та медійними міфами (провідною роллю політиків та медійщиків).

Президенти Л. Кравчук та Л. Кучма розуміли державотворення відповідно до марксистської парадигми як формування економічного базису державності, що автоматично гарантувало правильну гуманітарну надбудову, у тому числі й вирішення національної проблеми. Однак цього не відбулося, а сталася Помаранчева революція 2004 р.

Надалі прогалини у державному будівництві компенсуються політичними міфологемами ідентичності, без яких утримання влади стає проблематичним. Варто виокремити три міфологеми, що циркулювали у соціумі міжреволюційного періоду (2004–2014 рр.) й обумовлювали політичний горизонт президентства А. Ющенка («Україна – Арата»), В. Януковича («Україна радянська») та прем'єрства Ю. Тимошенко («Україна – “Батьківщина”»). Новітні міфологеми було сформовано на архетиповому патерні «Святої землі». А. Цуладзе зазначав: «У інформаційній боротьбі перемагає той, хто зуміє нав'язати власну “картину світу” цільовій аудиторії» [22, с. 21]. Навіть пропаганда стає ефективнішою лише тоді, коли вписується у певну міфологічну систему, бо з боку здається безглуздою нісенітницею, проте незаперечною для людей, занурених у відповідний міф. З послабленням міфу пропагандистські кліше втрачають свою силу, обертаючись на пустопорожні декларації, як-от наприкінці існування СРСР. Міфологема «Україна – Арата» кореспондувала до архаїчних, домодерних реалій і не могла бути успішною за умов розбудови сучасної демократичної держави. Свідчення фіаско проекту побудови держави на засадах квазіетнічної ідентичності під гаслом «Вічної України» стало посилення регіоналізму та відцентрових тенденцій, зокрема на Донбасі. Тим паче політика – це

завжди відмінність поглядів, неспинна конкуренція, здатна розколоти країну, позбавлену об'єднаної ідеології (макроідентичності).

Однак фатальною помилкою режиму наступного президента В. Януковича було поширення на всю країну регіональної моделі ідентичності у її донбаському інваріанті. Регіональна ідентичність є різновидом соціальної і ґрунтується на самоусвідомленні індивіда як представника «уявленої спільноти», яка базується на єдності території проживання, ціннісних орієнтаціях та спільності способу життя. Згідно з іншим визначенням, регіональна ідентичність – це системна сукупність соціокультурних відносин, пов'язаних із поняттям «мала батьківщина» [13, с. 302].

Україна отримала у спадок від СРСР строкате суспільство, елементи якого перебували не тільки у різних ціннісно-сміслових площинах, а й часових паралелях, користувалися різними семантичними категоріями, жили різним минулим, перебуваючи в орбіті різновекторних міфологем і нетолерантності архетипів. Показовим у цьому контексті є приклад Донбасу – символічного фронтиру України, де виникла характерна модель регіональної ідентичності, що має яскраво виражену світоглядну складову з домінуючою «антимайданною» контрреволюційністю. Донбас, будучи промисловим проектом Російської імперії від початку XIX ст., активно підтримував революціонерів у 1917 р. Проте навіть більшовикам складно було організувати донецьких шахтарів, позбавлених коріння, схильних до мобільності та опору. Саме тому на Донбасі відбулася сумнозвісна «Шахтинська справа» (звинувачення гірничих інженерів у «економічній контрреволюції») 1928 р., з якої почалася сталінська «революція згори» – процес, внаслідок якого була зламана протидія швидкій індустріалізації та всеосяжній колективізації в сільському господарстві [21, с. 16]. Історично Донбас був «плавильним тиглем» упродовж двох століть, де у безкрайньому степу численні прийшли заробітчани нівелювалися у сенсі традиційних самоідентифікацій, трансформуючись у люмпен-пролетарів. Процеси, пов'язані із матеріальним забезпеченням індустріалізації, зумовили Голодомор, що загавляв селян, які від нього тікали, до індустріальних міст Донбасу. Тут ховались від Великого Терору потенційні «вороги народу», розкуркулені, а також «лишенці» та злочинці, що починали нове життя з «чистого аркуша». Російська мова й авторитарно-кримінальний тип міської ментальності були засобом найкращої адаптації у зазначеному регіоні. Упродовж десятиліть важка фізична праця, примітивний побут, примусові форми соціальності формували певний тип маргінальної особистості з імперативом «васальної» підлеглості, примітивного

споживання, кар'єрних вимірів існування, кон'юнктурного пристосування до «радянських» міфів. «Золотим віком» Донбасу стали часи «брежнєвського застою», коли гірняки, ризикуючи життям, діставали з надр «чорне золото», але натомість мали порівняно високі заробітки. Шахтар як символ Донбасу перетворився на пролетарського супергероя. Бути представником «робочого класу» у регіоні стало почесно, адже радянська ідеологія артикулювала міф про «стаханівський Донбас, який всіх годує». Однак у 1980-х рр. економічний спад поставив під загрозу відносно забезпечене життя регіону, тому шахтарі – найбільш привілейована каста Донбасу – охоче виступили проти СРСР, адже наприкінці «перестройки» Україна була заможніша за РФ. Проте розпад квазіімперії СРСР позначився болісною втратою усталених орієнтирів. Ідеологічний хаос формував хаотичну свідомість, розпорошував ціннісні смислові структури, гальмував конституювання національної ідентичності на користь пихатої провінційності. Вимоги шахтарів стосувалися здебільшого економічних питань, але замість економічного розквіту Донбас перетворився на депресивний регіон. Характерною ознакою регіону був патерналізм, притаманний Донбасу від самого його зародження у першій половині XIX ст., коли регіоном фактично керувала адміністрація англійського промисловця Дж. Г'юза, а сталінську індустріалізацію проводили адміністративно-командним способом із Москви. У пострадянський період Донбасом правили кланові промислові об'єднання, які придушували паростки робітничої самоорганізації, зародки громадянського суспільства та нав'язували регіону власну кримінальну ідентичність. Неформальна клієнтальна мережа та відносини особистої відданості замінили цивілізовану цивільність Донбасу.

Як зазначав К. Скоркін [17], наміри протиставити Донбас Україні збіглися із першими кроками її незалежності. Біля витоків цього процесу стояло «Интердвижение Донбасса» (1990 р.), яке створили брати Д. і В. Корнілови, що наполягали на федералізації України із виділенням Донбасу в окрему автономну одиницю. Як історичний прецедент проголошувалася коротка історія існування Донецько-Криворізької Республіки (1918–1919 рр.) під проводом Артёма-Сергеева, відображена у праці В. Корнілова «Донецко-Криворізькая республика: растрелянная мечта» (Х.: Фолио, 2011). Брати Корнілови виводили генезу донбаської спільноти з концентрації підприємств, що начебто а ргіогі породжує особливий життєвий уклад. Такі оригінальні ідеї кореспондують до поглядів провідного ідеолога ДКР тов. С. Васильченка, який вважав, що радянські

республіки мають формуватися не за національно-культурним зразком (принагідно звинувачуючи у націоналізмі М. Скрипника), а за народно-господарчим принципом, що було задекларовано у газеті «Донецкий пролетарий» від 15.02.1918 р. [19]. Тобто, сучасні фантазії гуманітаріїв «ЛНР/ДНР» про формування на окупованих територіях «самодостатнього етносу» вкорінені у більшовицькі ідеї формування «шахтарських племен» на соціалістичному ґрунті. До речі, ця концепція, проте вже розвернута у минуле, знайшла матеріальне «підтвердження» завдяки польовим дослідженням К. Красільнікова у Фабричному районі м. Луганська влітку 2015 р., про що було повідомлено у газеті «Молодая республика» у статті «Открытие века: этносу протоновороссов более 10000 лет!» [12]. Регіональні «гуманітарії» традиційно генерували радикальні ідеї. На установчих зборах руху «Демократический Донбасс» у вересні 1991 р. історик-краєзнавець Б. Локотш виступив із пропозицією утворення збройних сил Донбасу, а його однодумець Г. Литвак закликав провести Донецьку Асамблею про вихід Донецької та Луганської областей зі складу СРСР та утворити республіку Малоросія, що було зупинено промовистими результатами загальноукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Натомість ідею «Интердвижения» про федералізацію України облради Луганська і Донецька, де заправляли комуністи, винесли на регіональний референдум (закамуфльований під «дорадче опитування») 27 березня 1994 р., ця ідея отримала 79,69 % (Донецьк) – 90,3 % (Луганськ) підтримки, що, на переконання А. Пургіна (майбутнього «спікера ДНР»), стало початком донецького сепаратизму [17]. Проте сама по собі ідея незалежності та демократії не мала для населення регіону жодної самостійної цінності без відповідного економічного забезпечення та належного грошового утримання, тому поступово була спущена на гальмах. Застаріла індустрія Донбасу, дотаційна у рамках СРСР, виявилася збитковою за умов периферійного капіталізму, що відродило технологічний міф часів «Шахтинської справи» про «сплановане шкідництво з боку ворогів Донбасу». Від початку донбаський сепаратизм виступав з реакційних позицій, протестуючи не лише проти створення незалежної України, а й проти супутніх процесів демократизації та ринкової лібералізації. Оскільки у конспірологічній картині світу розпад СРСР вважався наслідком підступної, руйнівної політики Заходу, то сепаратистський рух набув позиціонованої антизахідної спрямованості. Того ж таки 1994 р. на базі Громадянського конгресу України, де заправляв М. Азаров, було створено Слов'янську партію, а в 1996 р. за спільною

ініціативою двох об'єднань – «Конгресс русских общин Украины». Щоправда, ця політична химера мала незначну популярність (до 3 %) серед населення, яке традиційно підтримувало КПУ. Саме Слов'янська партія, що постала на радянській ідеї «спільної коліски трьох братніх народів», сформувала технологічний міф про «фашистську Україну» та провела під керівництвом голови Донецької облради Б. Колеснікова перші «антифашистські» акції, приурочені до зустрічі В. Ющенко, кандидата у президенти України. Цього ж таки року правлячою партією України, у тому числі шляхом системних махінацій на виборах, стає Партія регіонів В. Януковича (колишня «Партія регіонального возродження Украины»), місцева політсила, що прихистила всіх політичних фріків периферії та артикулювала міф, квінтесенцією якого стала особлива донецька локація, а саме – «Донбас ніхто не поставить на коліна». Передбачуваною подією стало проголошення Південно-Східної Автономної республіки на з'їзді у Северодонецьку 28 листопада 2004 р. під час політичної кризи в Україні. Проте зазначений міф не дотягував до фундаментального/міфологічного статусу «Святої землі», бо був лише технологічним пристосуванням до мінливої дійсності. Гуманітарна ситуація на Донбасі ускладнювалася адекватно укріпленню олігархічної форми правління, підданської залежності населення за умов концентрації велетенських ресурсів вузьким прошарком правлячої еліти, зростанням авторитарних тенденцій, особливо на тлі масового виходу її представників на загальнодержавний рівень управління. Місцева еліта спекулювала невдоволенням озлоблених безпросвітним життям робітників, які тяжко працювали та гинули на незаконних/необлаштованих копанках (чия продукція йшла виключно до РФ), конвертуючи його у сепаратистські гасла, що використовувалися для тиску на Київ заради економічних та політичних дивідендів. Півтора десятиліття Партія регіонів культивувала патерналізм на тлі «регіональної унікальності», що засвідчував хітовий мем В. Януковича «Донбасс порожняк не гонит». Фраза «Ми з Донбасу» набула пріоритетного ідентифікаційного сенсу як маркер регіональної псевдовинятковості. Проте навесні 2014 р. деморалізовані регіонали розбіглися, віддавши «малу батьківщину» на поталу агресору, з яким повсякчас загравали.

За часів незалежності України донбаська ідентичність перешкоджала розвитку громадянського суспільства, що ґрунтується на горизонтальних зв'язках та розвинутому соціальному капіталі, виступала із яскраво позначеною опозиційністю до української державності. Регіонали – «тутешні» (М. Рябчук) екстраполювали на

Південний Схід заперечення всього українського з низкою характерних стереотипів на додаток. Стосовно мови йшлося про «мовний апартеїд», а не білінгвізм, як у інших регіонах, де українська мова через об'єктивні причини не була панівною. М. Рябчук, аналізуючи питання у модусі постколоніальності, вважає, що законсервовані колоніальні структури гальмували процес націстворення на Донбасі. Сучасне населення Донбасу – це нащадки тих росіян, яких завезли на виморену голодом територію України у порожні домівки українців як колонізаторів. Несвідоме відчуття скоєного злочину проти українців породжувало немотивовану агресію російськомовних жителів Донбасу. Як наслідок, зденационалізоване населення найбільше не злюбило тих, хто здатен успішно опиратися колонізації: «Один із найбільших здобутків колоніальної адміністрації в Україні – перещеплення східноукраїнському населенню своєї власної зоологічної ненависті до західних українців як найбільш стійких у своїй ідентичності і несприятливих до прищеплюваного їм негативного автостереотипу. Сьогодні у східних українців, здається, немає більшого ворога, ніж “западенці”, галичани, “бандерівці”, що хочуть, мовляв, підбити під свою владу усю Україну і *панувати*» [16, с. 207].

Проте сталося навпаки: «запанували» регіонали в особі характерного представника В. Януковича, до речі, карикатурного втілення в українському суспільстві «американської мрії» як вертикального ліфта від дрібного злочинця до президента. Проте подібна метаморфоза лише утвердила маргінальність як топос його особистості: «Маргінальна особистість проявляє психічну нестійкість – вона прагне жити одночасно у двох світах, але по-справжньому не живе в жодному з них. Її духовний світ конгломеративний: одні цінності вона заперечила, а інші не інтеріоризувала. Звідси переживання ущербності, комплекс неповноцінності, що призводить до агресивності, немотивованої жорстокості. Маргінал постійно шукає опору у стабільності (провідне гасло режиму Януковича на виборах 2010 р. – *Р. Д.*). Одним із вірогідних шляхів знаходження стабільності він бачить у знаходженні авторитету. Подекуди комплекс неповноцінності маргінала переростає у комплекс переваги. Його супроводжує тривожність, він, почасти, втрачає здібність розрізняти моральні і культурні опозиції... Втрата коріння, моральних і культурних опор робить маргінала особистістю з втраченою ідентичністю, суб'єктом, що постійно переживає кризу власної ідентичності» [24, с. 148]. М. Рябчук визначив кризову форму ідентифікації донецької еліти, що певний час управляла державою як «Creole nationalism» [15, с. 36].

Регіонали підтримували державну незалежність та територіальну цілісність України, її символіку та атрибутику, але ментально були тими росіянами, які не лише не сприймали українську культуру, історію, мову, а й вважали їх статусно нижчими за «великоруську». Хоча ми б не акцентували на етнічних (уже навіть абстрагуючись від нечіткості терміна «росіянин»), а наполягали на прорадянських, «класових» інтенціях регіональної ідентичності Донбасу, зумовленої радянською, а не російською міфопоетикою. В. Янукович «викрав» радянський міф, а «вкрадення» міфу за Р. Бартом означає створення вторинного міфу, що у підсумку обертається сатирою на перший [1, с. 296]. Регіонали ідентифікували себе не так із Росією, як з її віджилою формою – СРСР. Отож, міфологія режиму Януковича була позбавлена креативу, бо базувалася на ідеї «вічного повернення» у його випадку радянської «міфології Перемоги» (топос війни міфологізувався всіма авторитарними режимами), що робило «свято Перемоги – 9 Травня» центральним у святковому «червоному» календарі. Проте за радянських часів відбулася суттєва підміна справжнього сенсу перемоги над фашизмом. Трагедія війни трансформувалася у «парадний» міф, який заступив подвиг реальних людей. Гіпертрофоване святкування перемоги, започатковане Л. Брежневим з 1965 р., вкорінене у застійні часи «розвиненого соціалізму», коли постать генсека піарилась у телеєфірі на тлі нестаріючих (у буквальному сенсі) ветеранів. Відповідна «радянська» атрибутика, повертаючись, виглядала фальшивою, як це показали переозначені «георгієвські» стрічки, а тема «дідів» взагалі кореспондує до архаїчного культу предків, де змішуються закони природи і соціуму, коли кожне нове покоління є нібито втіленням попереднього, що закріплюється ритуалами з перевдяганням у гімнастюрки та безкозирки. Тим паче посилена реінкарнація «міфу перемоги», коли вже народжені після війни покоління досягли пенсійного віку, сприймається якось безглуздо на тлі зруйнованого у мирний час СРСР і процвітаючої Німеччини – лідера ЄС. Проте міф ґрунтується не на логіці, а на вірі, яку сповідує більшість населення. Реанімація радянської ідентичності у нових реаліях обернулася фантомним болем за втраченим «соціалістичним Раєм», – і не більше. До того ж хижачьке нутро кримінальної влади Януковича дисонувало з нав'язливим навіюванням міфічного «покращення життя». Проте міф здатний створювати не лише свою логіку, а й власну повсякденність. «Вкрадений» радянський міф першочергово був класовим міфом пролетаріату. Для більшовиків пролетаріат «містично» втілював народ, що й обертало

владу пролетаріату на владу народу з огляду на підміну понять. Проте «викрадення» міфу, зазвичай, його розчакловує, обертає на пародію, бо у вторинному міфіві первинний розглядається як «наївна свідомість, що спостерігається ззовні» [1, с. 297]. Тому міф про «стаханівський Донбас, який всіх годує» трансформувалася після Революції гідності (2014 р.) у пародійний – «Донбас, якого не чують». Символічне повернення у минуле викликає лише іронію, що нині спостерігається щодо культури повсякдення ОРДЛО з її «відродженою» радянською архаїкою. Зокрема гімн «ДНР» є перефразованою калькою сталінського гімну СРСР (нині РФ), а діти, що його виконують на «уроках Громадянства», одягнені у форму зразка СРСР із будівельними касками на голові:

*Славься республика наша народная,
Славься любимый шахтерский Донбасс,
Славься Держава, духом свободная,
Дружбой народов связавшая нас!* [18]

Отже, локальні міфи Донбасу не настільки вкорінені у ментальні архетипи, аби зробити їх нездоланими (як-от міф про Землю Обітовану, що живить боротьбу за незалежність). Фактично «вічними» міфами є національні, котрі формують самосвідомість та зумовлюють національну ідентичність. Міфи Донбасу – технологічні, що ґрунтуються на кон'юнктурних змінах у громадській свідомості або емоційних потягах, не заторкуючи глибинних шарів несвідомого [22, с. 58]. Ці міфи легко спростовуються на раціональному рівні, зокрема життєвою драмою О. Стаханова, який, ставши жертвою радянської пропаганди, помер 1977 р. у психіатричній лікарні, де перебував через наслідки хронічного алкоголізму. Технологічні міфи, зазвичай, долаються контрміфами, приміром, діячі українського визвольного руху зі «зрадників-націоналістів» російської пропаганди природно обернулися на національних героїв України (героїчні міфи є архетиповими). Адже історія народу – це, власне, добірка фактів, вписаних у концептуальний/конструктивний – історичний міф. Натомість: «Політичний міф – це міф, що використовується для досягнення певної мети: боротьби за владу, легітимізації влади, здійснення політичного панування» [22, с. 56].

На Донбасі завжди були проблеми з легітимною ідентичністю, що передавалися з покоління у покоління, адже регіонові ніколи не вистачало укоріненої гуманітарної інтелігенції, а «технарі» мало цікавилися культурою. Зрозуміло, що на Донбасі завжди були знакові особистості (анархіст Н. Махно, державник О. Скрипник), мислячі та творчі люди (поети В. Сосюра, В. Стус,

письменник І. Дзюба, філософ С. Дацюк та інші), здатні не лише дистанціюватися від не-презентабельної реальності, а й працювати на користь всієї України. Щоправда, робити їм це було найважче, ніж деінде, та інколи й небезпечно, отже, варто надати слово саме їм: «Сучасна соціокультурна мапа України закладається процесами індустріалізації та урбанізації, коли відбувається спонтанна русифікація міського населення, що підкріплюється масовою міграцією росіян. Величезні катастрофи Голодомору та Голокосту, сталінських та гітлерівських концтаборів, а також політика індустріалізації та формування радянської нації (“советского народа”), заклали основу сучасних ідентичних розмежувань – сформувавши “бандерівську” Західну Україну та “пролетарський радянський Донбас”. Отже, сучасна мапа ідентичностей України має корені у 1930–40-х рр., про що свідчить і актуальна історична пам'ять Донбасу, яка зосереджена на радянському історико-героїчному наративі і цілком не зважає на історію “до першої п'ятирічки”. Психологія донецького сепаратизму є наслідком денаціоналізації, маргіналізації та споживацько-насилницьких мотивацій, притаманних пострадянському гомо урбаніс. У той же час, найбільш освічена, проєвропейсько орієнтована частина Донбасу цілком свідомо зробила свій вибір на користь України», – засвідчують науковці ДонНУ, що нині у м. Вінниця [14, с. 302].

Варто також погодитись з дослідниками із Правобережної Наддніпрянщини, які зазначили, що «...в Україні можна виділити чимало регіонів, які різняться між собою більшою або меншою мірою. Однак це може бути і важливим чинником розвитку, оскільки дозволяє застосувати формулу “єдність в розмаїтті”. Розвиток кожного окремого історичного або економічного регіону може сприяти розвитку країни в цілому. Національна ідентичність співвідноситься, передусім, з поняттям “політична нація”, тому вона постає як політична ідентичність, тобто на цьому рівні всіх, хто проживає в Україні, можна назвати українцями або “політичними українцями”. Саме на цей рівень має бути спрямована у першу чергу діяльність держави. Держава не повинна займати позицію того чи іншого регіону, групи, політичної сили тощо, а розглядати ці питання крізь загальнодержавну призму. Формування української політичної ідентичності не повинно нівелювати етнічності чи локальності, а вміщувати їх як протилежне: локальна ідентичність: (регіональна, етнічна тощо) мають спрямовуватися на національну консолідацію» [5, с. 225].

Національна ідентичність має бути вкорінена у панівних соціальних інститутах, що було порушено за часів Януковича, чий режим сприймався як окупаційний, «прокремлівський», тим паче після відмови ратифікувати декларацію про вступ України до ЄС. Проте «тутешні», на жаль, знехтували інтегральним чинником, зосередившись на міфологічному, що призвело «правлячу партію» до очікуваної поразки, а країну – до військового конфлікту з РФ. Сьогодні, перш за все, на Донбасі триває символічна війна (С. Дацюк) – радянського минулого, яке спирається на певну історичну пам'ять, з пострадянським сьогоденням, що апелює до європейського майбутнього. Отже, міфологема «Україна радянська» не вписалася у соціокультурний мейнстрім, бо сприймалася більшістю українців не ностальгічно, а агресивно, радше – не сприймалася зовсім, на що регіонали не зважали, адже не мали що запропонувати суспільству окрім «донбасизації» України з огляду притаманну їм специфічну «картину світу».

Наразі частина Донбасу (ОРДЛО) є спільнотою людей, що історично виступають проти українського проекту, проти вільної України як ідеї (з похідними явищами на кшталт мови, історії, пам'яті тощо). Росію там люблять за меседжі, які вона транслює, бо існування у про-радянському гетто набагато привабливіше за «європейську цивілізацію», тому російська пропаганда виступає лише інформаційним прикриттям істинних мотивацій. Мешканці Донбасу, які увесь час незалежності сумували за «совком», проковтнули наживку обіцянок пропагандистів, що разом із Росією Донбас заживе, як колись у СРСР, бо прагнули цього понад усе. Отже, марно переконувати людей, які впевнені, що саме Україна розв'язала війну проти Донбасу, не розуміючи, що нині триває війна не проти Донбасу, а проти феодально-кримінального «совка», а у складі ВСУ воюють мешканці Донбасу, проте носії іншої ментальності. Тому можна погодитися з А. Заводюком: «Розуміючи їхню (мешканців ОРДЛО. – Р. Д.) мотивацію, ми здобудемо перемогу з меншими втратами. Хоча не факт, що перемогою для нас будуть території. Перемогою може стати майбутнє» [3].

Висновок. Україна очима ОРДЛО – це узагальнений Інший, що підкріплює протестну квазі-ідентичність (фантомну радянську ідентичність) «ЛНР/ДНР», оздоблену антиукраїнськими політичними («Донбас ніхто не поставить на коліна») та медійними міфами на кшталт «розп'ятих хлопчиків», «згвалтованих пенсіонерок», «корів, які плачуть» і «смажених снігурів» із відповідним пантеоном загиблих «героїв-рятувальників»,

як правило, прибулих із РФ. Нині вже спростовано російські пропагандистські міфи про «громадянську війну» (особливо після резолюції ПАРЄ від 12.10.2016 р.) Як зазначив відомий дослідник Донбасу К. Хіроакі, «війну навмисне розв'язала Москва, тому що її вплив на політичне життя України після втечі Януковича був втрачений остаточно» [21, с. 110]. З боку РФ мешканцям Донбасу продемонстровано універсального Ворога (київська хунта, бандерівці, фашисти, про що гарно співає кримінально-радянський «голос Донбасу» – Й. Кобзон), аби вони не сумнівалися щодо винних у стабільних негараздах, причому сталося це задовго до Євромайдану. Правляча Партія регіонів від початку інституалізації розпочала процес гуманітарної «донбасизації» України, підкріплений потужним адмінресурсом. Політика насильницької кооптації до Євразійської цивілізації, що була відкинута більшістю проєвропейського населення України, призвела до військової інтервенції РФ (із залученням колаборантських угруповань місцевих люмпен-пролетарів) та окупації частини української території. Проте жакливі умови перебування у межах двох кримінальних анклавів нічого не промовляють безправному населенню, що існує у міфологічній проекції світу, де «добра» Росія обов'язково би їх забрала, обіграла та нагодувала, але США з Україною – проти. Люди зі споживацькою психологією, котрі звикли, що все вирішується за них згори, не здатні бути рушійною силою ані повстань, ані революцій, ані війн, лише статистами («гарматним м'ясом») у кривавих постановках. Ситуативні міфи «руського міра» поступово розсіюються, оголюючи справжню роль Донбасу у геополітичній стратегії РФ – бути димовою завісою анексії «сакрального» Криму. Нині майбутнє регіону перебуває у повній невизначеності, проте його адаптація у межах України можлива лише за умов деконструкції антиукраїнської міфології та деіндустріалізації регіону. Історія має приклади успішного подолання кризи деіндустріалізації та трансформації промислових регіонів минулого у сучасні територіальні одиниці, зокрема досвід М. Тетчер (1984–1985 рр.), або перетворення збиткових шахт польської Силезії на музеї, концертні зали та картинні галереї із залученням місцевого населення до культурно-мистецьких проектів задля забезпечення туристичної привабливості регіону. Так і станеться, якщо ми не погодимося на реалізацію вже російського проекту «донбасизації» України, що нав'язується сепаратистами під час «Мінських домовленостей». Інакше марними стануть усі жертви, принесені на вівтар незалежності, свободи та майбутнього наступних поколінь.

Список літератури

1. Барт Р. Мифологии / пер. с фр. и вступ. ст. и коммент. С. Зенкина. – М. : Академический Проект, 2008. – 351 с. – (Филологические технологии).
2. Демчук Р. Національна ідентичність: український модус сприйняття // *Virtus. Scientific Journal*, November, issue 9, Center of modern pedagogy «Learning without Frontiers» (Canada). – Montreal, 2016. – P. 10–16.
3. Заводюк Алексей. Почему Украине невозможно договориться с Донбассом. 25.08.2015 [Электронный ресурс] / Алексей Заводюк. – Режим доступа: <http://obozrevatel.com/blogs/29715-rochemu-ukraine-nevozmozhno-dogovoritsya-s-donbassom.htm>. – Заглавие с экрана.
4. Касирер Э. Техника политических мифов // *Октябрь* / ред. А. А. Ананьев. – М., 1993. – № 7. – С. 153–167.
5. Козловець М. А., Ковтун Н. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації. – К. : ПАРАПАН, 2010. – 348 с.
6. Коляда О. В. Поняття «міфопоетика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8622/53/>. – Назва з екрана.
7. Коновалова Н. И. Мифологема как свернутый сакральный текст // *Политическая лингвистика* / ред. А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2013. – № 4. – С. 209–215.
8. Левченко О. Сучасні міфи та українські культурно-мистецькі журнали // *Історична міфологія в сучасній українській культурі* : матеріали досліджень / ред. Ж. Ніва, М. Попович, В. Горський. – Ч. II. – К. : Стило, 1998. – С. 67–113.
9. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / сост., подг. текста, общ. ред. А. А. Тахо-Годи, В. П. Троицкий. – М. : Мысль, 2001. – 558 с. – (Философское наследие).
10. Мамардашвили М. К. Введение в философию // Мамардашвили М. К. Мой опыт не типичен : сборник статей и выступлений. – СПб. : Азбука, 2000. – С. 31–218.
11. Наваррия Давиде. Символическая антропология. Человек религиозный и его опыт священного / пер. с итал. И. Варжанской. – К. : Дух і Літера, 2016. – 376 с.
12. Новости «Новороссии»: «ученые ЛНР» нашли останки «новороссов», которые старше Древнего Египта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://joinfo.ua/sociaty/1135285_Novosti-Novorossii-uchenie-LNR-nashli-ostanki.html. – Заглавие с экрана.
13. Пасько А. Я., Коржів Г. А. Регіональна ідентичність в умовах перехідного суспільства: досвід Донбасу // *Ідентичність у сучасному соціумі* : матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Донецьк 14–15 листопада 2006 р. / наук. ред. Т. О. Андрєєва. – Донецьк : Юго-Восток, 2006. – С. 302–303.
14. Попов В., Попова О. Дискурс ідентичності та конфлікт на Сході України // *Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур*. Матеріали ІХ міжнародної наукової конференції (Острого, 20–21 травня 2016 року). – Острого : Вид. Національного університету «Острозька академія», 2016. – С. 301–303.
15. Рябчук М. Міф про міф, або Чому українці не є українцями // *Сучасність*. – К., 2003. – № 5. – С. 34–57.
16. Рябчук М. Українські комплекси // *Національна ідентичність* : хрестоматія / упор. Т. Воропай. – Ч. IV. – Х. : Крок, 2002. – С. 199–212.
17. Скоркин Константин. 25 лет донбасского сепаратизма [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://realgazeta.com.ua/25-let-donbasskogo-separatizma-1>. – Заглавие с экрана.
18. У школі в Єнакієвому співали гімн «ДНР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socportal.info/2016/04/02/u-shkoli-v-yenakiyevomu-spivali-gimn-dnr-video.html>. – Назва з екрана.
19. Федько А. Образование ДКР. Донецк. История, события, факты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://infodon.org.ua/uzovka/61_02.10.2006. – Заглавие с экрана.
20. Флад Кристофер. Политический миф. Теоретическое исследование / пер с англ. А. Г. Георгиева. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 264 с.
21. Хіроакі Куромія. Зрозуміти Донбас. – К. : Дух і Літера, 2016. – 142 с.
22. Цуладзе Автандил. Политическая мифология. – М. : ЭКСМО «Алгоритм», 2003. – 384 с. – (Серия «История XXI века»).
23. Шкуратов И. В. Проблемы идентичности украинской журналистики в постсоветском медиапространстве (социально-философский аспект) // *Ідентичність у сучасному соціумі* : матеріали міжнар. науково-теоретичної конференції, м. Донецьк, 14–15 листопада 2006 р. / наук. ред. Т. О. Андрєєва. – Донецьк : Юго-Восток, 2006. – С. 309–402.
24. Шульга Н. А. Этническая самоидентификация личности. – К. : Ин-т социологии НАНУ, 1996. – 198 с.

R. Demchuk

HUMANITARIAN STRATEGY OF UKRAINE “DONBASSIZATION”

The research analyzes the phenomenon of regional identity, taking Donbas region as an example, which is modelled on pro-Soviet ‘class’ ideology; we talk about expansion of those who embrace this ideology related to submission of the Ukrainian space of Humanities. Political and media myths as technology manipulations stipulate a long-term process of Donbas separation.

The article shows the history of Donbas separatism which is conditioned by specifics of the regional identity, which, in its turn, has hindered the development of a civil society and come out with a bright character of opposition towards Ukrainian national identity with its language, culture, national memory. In the condition of economical slowdown, the local elite who have technically kept the region in isolation and speculated on hard workers’ discontent, converted it into separatist mottos which were used to apply pressure to Kyiv to get economical and political dividends. However, in 2014, demoralized members of the Party of Regions fled out, abandoning the ‘small motherland’ for aggressor they used to flirt with. Phantom Soviet identity prevented integration into common culture space, and worked for actual invasion into Ukrainian territories – places where people identified themselves not even with Russia but with the fallen form of the USSR.

Up to date, especially due to Russian aggression, the future of the region is possible only on the condition of deindustrialization and deconstruction of the technology/anti-Ukrainian mythology.

Keywords: regional identity, political myth, Donbass, Ukraine.

Матеріал надійшов 04.01.2017